

Dada: Ciddiyetin Ölüm İlanı

Pisuar sergileyen sanatçılar, şiir okuyan daktilolar.

Enkazın Ortasında Bir Çığlık: "Madem Dünya Saçma, Sanat Neden Ciddi Olsun ki?"

Birinci Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış bir Avrupa düşünün: Haritalar dağılmış, milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, insanlık inancını yitirmiş, ahlak ve mantık denilen şeyler enkaz altında kalmış. Savaşın anlamsızlığı, geleneksel tüm değerleri yerle bir etmişti.

Ve tam bu enkazın ortasında, İsviçre'nin tarafsız Zürih şehrinde, küçük bir kabarede (Cabaret Voltaire) bir grup sanatçı ve entelektüel şöyle diyor: **"Madem dünya bu kadar saçma, bu kadar anlamsız ve mantıksız bir yer oldu, sanat neden ciddi olsun ki? Neden hâlâ güzel ve anlamlı şeyler yapmaya çalışalım?"**

Tebrikler, **Dadaizm** doğdu! Kuruluş yeri: Zürih. Mekân: Cabaret Voltaire. Yıl: 1916. Birinci Dünya Savaşı'nın tam ortasıydı.

Biraz anarşizm, biraz absürtlük, bolca kahkaha (sinir krizi gülüşü de olabilir), çokça kafa karışıklığı ve geleneksel sanata topyekûn bir isyan... Dada demek, **anlam aramamak demektir**. İsminin bile kasıtlı olarak anlamı yok. Kimi

diyor Fransızca'da "ahşap at" (dada), kimi diyor "ilk bebek sesi" (dada), kimi de sadece rastgele açılmış bir sözlüğün ilk kelimesi. Ama belki de Dada'nın en iyi tanımı: **Sanatın başına gelen en komik, en absürt ve en dönüştürücü kazadır.** Sanat tarihine bir "şaka" olarak girmiş, ama her şeyi değiştirmiştir.

Duchamp'ın Pisuarı: Sanatın Çatırdadığı An

Dada'ya göre sanatçının elit bir sınıfı olmaz, çünkü Dada'ya göre "sanatçı" diye ayrıcalıklı bir meslek yoktur; herkes yapabilir, çünkü önemli olan yetenek değil, fikir ve meydan okumadır. Dada'ya göre sanat eseri de yoktur; çünkü "eser" kutsaldır, yücedir, oysa Dada her şeyi aşağıya çeker, yerle bir eder, değerini sorgular. Onlar için bir fabrika ürünü de bir sanat eseri olabilir.

Marcel Duchamp, bu ruhu şöyle cisimleştirir ve sanat tarihini sonsuza dek değiştirir:

Bir pisuar alır, yan çevirir, altına "R. Mutt" diye alaycı bir imza atar (bir sıhhi tesisat firmasının kısaltması), ve bir sergiye yollar.

Eserin adı: **"Fountain" (Çeşme), 1917.**

Sanat tarihi o anda çatırdamaya başlar. Kimi "rezalet!", kimi "bu bir hakaret!", kimi "bu sanat değil!" diye bağırır. Ama Duchamp sadece gülümser. Hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Çünkü artık sanat sadece güzel olan, estetik olan, "sanatçı elinden çıkmış" olan değil, aynı zamanda **"kafa karıştıran," "provoke eden," "sorgulatan"** ve belki de en çok **"öfkeliendiren"** de olabilir. Sanat, bir fikrin, bir jestin, bir meydan okumanın kendisi haline gelir. "Hazır Nesne" (Ready-made) kavramı doğar.

Ses Şiirleri ve Gazete Kolajları: Anlamanın Yıkımı

Hugo Ball, Cabaret Voltaire'de sahneye çıkar, bir karton kostüm giyer ve rastgele üretilmiş kelimelerle, anlamsız hecelerle şiir okur:

"gadji beri bimba glandridi lauli lonni cadori"

Bu, kulak için bir şiirdir; anlamı yoktur, olması da gerekmez. Amaç, dilin ve anlamanın iktidarını sorgulamaktır. Daktilolar müzik yapar, çöp tenekeleri konuşur, makasla kesilmiş gazetelerle rastgele birleştirilmiş "şiir kolajları" yapılır. Sanat mı bu? Evet. Hayır. Kim bilir? Belki de soru yanlıştır. Dada, "sanat nedir?" sorusunu soran değil, onu anlamsız kılan bir hareketti.

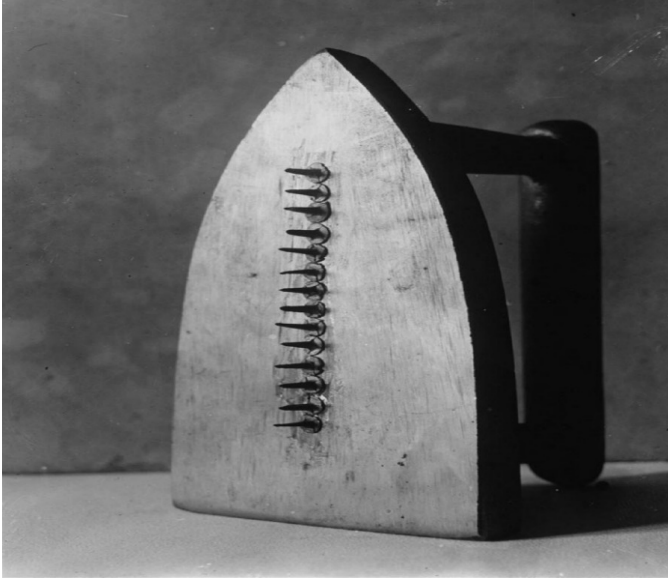

"Höch: 'Sanatla siyaseti karıştırmak mı? Ben onu bir mutfak bıçağıyla parçalarım!' Bu tablo, Weimar Almanyası'nın tam da o 'ayıklık' anıydı."

Hannah Höch - Kesik Bir Mutfak Bıçağıyla
Weimar Birası Göbeği Kültürel Döneminin
Son Dada Fotomontajı

Sanat Kurumlarına ve Burjuvaziye İsyân

Dada'nın hedefinde yalnızca sanatın kendisi yoktur, aynı zamanda **sanat kurumları da vardır**: müzeler, galeriler, jüriler, akademiler, sanat tarihi kitapları... Çünkü bu kurumlar, "neye sanat deneceğine," "kimin sanatçı olacağına" ve "neyin değerli olduğuna" karar vermekte kendilerini Tanrı sanırlar. Dada da der ki: **"Tanrıyı indirdik, sıra küratörde. Sanatı kutsallaştıran tüm otoriteler yıkılmalı!"**

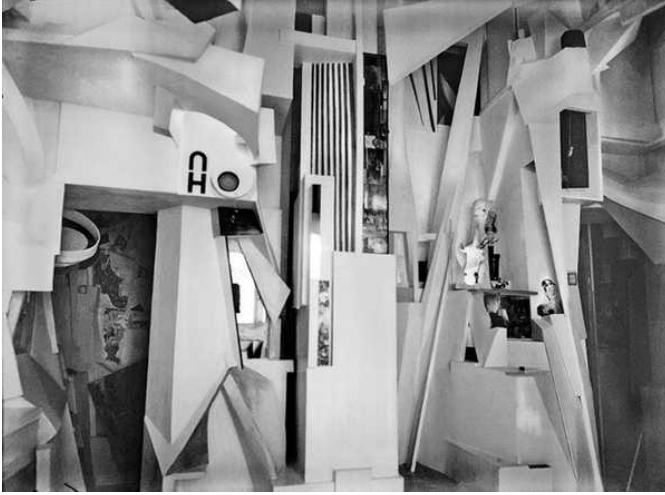
Man Ray - Obje Yıkımı / Dada Objesi

"Man Ray: 'Normal bir ütü sıkıcı, ben ona biraz Dada ruhu katayım!' Bu ütüyle kıyafet ütölemeye kalkarsanız, kendinizi delilikte bulursunuz."

Ve elbette bu işin güçlü bir **politik yanı** da vardır. Dada, savaşla alay eder, burjuva düzenle dalga geçer, milliyetçiliği ve geleneksel ahlakı lime lime eder.

- **Berlin Dada'sı**, savaşı ve Weimar Cumhuriyeti'nin siyasi karmaşasını kolajlarla, fotomontajlarla taşlar (Hannah Höch, Raoul Hausmann, George Grosz). Onlar için sanat, toplumsal eleştirinin keskin bir aracıydı.
- **Paris Dada'sı**, şiirle anarşi arasında dans eder, dilin ve mantığın sınırlarını zorlar (André Breton, Tristan Tzara).
- **New York Dada'sı**, makine estetiğine ve hazır nesneye takılır, sanatın kavramsal sınırlarını zorlar (Duchamp, Man Ray).

Her yerde saçma ama her yerde özgür ve radikal bir isyan.

Kurt Schwitters: Merzbau'nun Yeniden Yapılandırılması

"Schwitters: 'Çöp? Hayır, o benim sanat malzemem!' Evdeki her şey sanat eseri olabilir, yeter ki Schwitters gibi bir gözünüz olsun."

Dada'nın İronik Sonu: Anlamsızlığın Anlamı

Ama Dada da hızla kendi yok oluşunu ilan eder. Çünkü bir şey anlam ifade etmiyorsa, bir noktadan sonra **"anlamsızlık" da kendi içinde bir anlam ve bir sistem hâline gelir.** Dada'nın isyanı o kadar güçlüdür ki, kendi kuyusunu kazar. Kendi anti-sanat felsefesinin kurbanı olur. 1920'lerin ortalarına doğru, Dadaistlerin çoğu ya tamamen sanattan uzaklaşır ya da Sürrealizm gibi daha yapısal akımlara yönelir.

Dada'yı anlamaya çalışmayın. O zaten anlaşılmamak için, mantığı reddetmek için vardır. Dada'yı sevmek zorunda değilsiniz. O zaten sevilme istemez, hatta size "beni sevmeyin, gidin kendi mantığınızı sorgulayın" der.

Ama eğer sanatın hâlâ biraz güldürebileceğine, saçmalayabileceğine, çılgın olabileceğine, ezber bozabileceğine inanıyorsanız... Eğer bir sanat eserinin sizi rahatsız edebileceğini, kışkırtabileceğini düşünüyorsanız...

İçinizde hâlâ bir Dada vardır.

Belki de tüm ciddiyetinize rağmen, bir pisuar kadar özgürsünüzdür. Dada, modern sanatın kapısını absürtleğe, kavramsal sanata ve performans sanatına ardına kadar açmıştır.